

HABILITÁCIÓS TÉZISFÜZET

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Manzinger Krisztián

Budapest 2025

Tartalomjegyzék

1. A doktori értekezés.....	5
2. A doktori fokozat megszerzése óta kutatott témák	6
2.1. Történeti vonatkozású publikációk	7
2.1.1. Kifejezetten magyar vonatkozású történeti kutatások.....	7
2.1.2. Elsősorban nemzetközi vonatkozású történeti kutatások.....	9
2.2. Az Európai Unió intézményeinek nemzetiségi vonatkozású tevékenysége.....	12
2.3. A nemzetiségek nemzetállamba integrálásával, illetve alkalmazott hatalommegosztási modellekkel kapcsolatos publikációk.....	14
2.4. Ukrajna és a nemzetiségi kérdés	18
2.5. További, nem a habilitációs értekezéshez kapcsolódó kutatások.....	19
3. A habilitációs értekezés és a kutatási előzmények.....	21
3. Jövőbeni kutatási tervek	24

1. A doktori értekezés

Doktori értekezésemet 2018 decemberében védtem meg a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában *A területi alapú hatalommegosztás mint a multikulturális európai államok demokratikus stabilitásának lehetséges modellje* címmel. Az értekezés kiindulópontja szerint a nemzetiségi okból létesített területi alapú hatalommegosztás az európai állami struktúra egyik bevett intézményévé vált, amely lehetővé teszi az etnikai és az államhatárok egybe nem eséséből fakadó kihívások kezelését a demokratikus állami struktúrában. Ez a típusú hatalommegosztás alkotmányban vagy alkotmányos jogszabályban rögzített alapra épül, az érintett területen belül többnyire – de nem feltétlenül – széles körű öngazgatási jogokat biztosít az oktatás, kultúra és nyelvhasználat terén az együtt élő etnikai csoportoknak, valamint a terület gazdasági erőforrásai feletti rendelkezést a lakosság által választott intézményeknek.

Hipotézisem az volt, hogy az olyan európai állam – függetlenül attól, hogy multikulturális vagy nemzetállamként definiálja-e magát –, amelyen belül egy meghatározható területen egy őshonos nemzetiség –, amely az állam lakosságán belül elkülönült kulturális identitást képviselő kisebbségi közösségként jelenik meg – többséget alkot, akkor lehet demokratikus,¹ ha biztosítja a közösség által meghatározott terület teljes lakossága számára a saját jövőjük szempontjából alapvetően fontos döntések meghozatalának intézményesített lehetőségét. A vizsgálat végén hipotézisemet igazolva láttam, vagyis megállapíthattam, hogy az etnikai tömbökben élő hagyományos nemzetiségekkel rendelkező európai államokban a területi alapra épített hatalommegosztás intézményesítése valóban képes lehet egy új, integratívabb és reziliensebb társadalmi összetartozástudat kialakítását előmozdítani abban az esetben, ha a megállapodás minden érintett felet maximálisan kielégítő kompromisszumra épül, a jogi szabályozás kölcsönösen felülvizsgálható, de kizárt az egyoldalú felmondás vagy módosítás lehetősége. Az ilyen típusú intézményesítés természetesen a korábbi nemzeti – legyen szó többségi vagy kisebbségi csoportról – narratívák átalakítását kell eredményezze, de épp ez teszi fenntarthatóbbá és integratívabbá a kompromisszum alapján létrejött új, közös(ebb) narratívát.

---

¹ Demokratikus abban az értelemben, hogy egyszerre biztosítja a többségi kormányzást (majority rule) és a kisebbségi jogok, valamint a politikai szabadságok gyakorlását lehetővé tevő jogbiztonságot (rule of law). Albert Somit–Steven A. Peterson: *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*, Palgrave MacMillan, h.n. 2010, 33.

Az értekezésem szerkesztett formában 2019-ben megjelent a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar kiadásában *A területi fókuszú kisebbségvédelem szükségessége és főbb ismérvei Európában* címmel (ISBN 978-615-5961-25-0).

2. A doktori fokozat megszerzése óta kutatott témák

A doktori értekezésem megvédését követően a szakmai érdeklődésem továbbra is koncentrált a nemzetiségi kérdés, az állam- és nemzetépítés, illetve az államstabilitás összefüggéseire. Ezzel kapcsolatosan érdemes megemlíteni, hogy még 2018 nyarán, néhány hónappal a doktori védésemet megelőzően, a francia nyelvű Brüsszeli Szabadegyetem (Université Libre de Bruxelles) és a CERIS (Centre Européen de Recherches Internationales et Stratégiques) közös angol nyelvű MA-képzésén az akkor zajló kolumbiai békefolyamatot vizsgáltam nemzetépítési szempontból a később Alfred Cahen-díjjal kitüntetett, *The Current Peace Process in Colombia as Nation-Building – Todos por un Nuevo País?* című szakdolgozatomban. Kolumbiában az etnikai kérdések szintén megjelentek a vizsgálat során, de ott az államépítés vonatkozásában a döntők nem az etnikai, hanem a szociális kihívások voltak, azzal együtt is, hogy az őslakos és az afrokolumbiai társadalmi rétegek a nemzeti átlagnál nagyobb arányban szenvedtek kirekesztéstől. A témában való elmélyülés ráébresztett arra, hogy a ténylegesen működőképes megoldás megteremtése érdekében a szimbolikus kérdések rendezésén túl a gazdasági és általában a társadalmi integrációs kihívásokra is kiemelt figyelmet kell fordítanom. Ez a felismerés jelentős szerepet játszott a 2018 óta folytatott kutatói és publikációs tevékenységemben.

Az elmúlt években publikált írásaim hat csoportra oszthatók: jogtörténeti vonatkozásúak (2.1. fejezet), az Európai Unióhoz kapcsolódók (2.2.), egyes államok és bizonyos nemzetiségeik együttélésének aktuális kérdéseit (2.3.), illetve az Ukrajnában zajló nemzetépítés aktualitásait (2.4.) vizsgálók, a habilitációs értekezéshez szorosan nem kapcsolódó további publikációk (2.5.), illetve a habilitációs értekezés, és az ahhoz szorosan kapcsolódó írások (3. fejezet). A felsorolás szerte ágazónak hathat, azonban az írások jelentős része valamilyen mértékben kapcsolódik a habilitációs értekezéshez, hiszen például a történeti vizsgálataim során vizsgáltam a szovjet nemzetiségpolitikát, amelynek Lettország is évtizedekig ki volt téve, míg az Európai Unióról szólók a közösségünk – ideértve Magyarországot mellett Lettországot is – működésének egyes kisebbségi vonatkozásaira koncentráltak, a más országok elemzései pedig összehasonlítási alapot adtak – különösen igaz ez a megállapítás a posztszovjet régiók és országok, így Hegyi-Karabah és Ukrajna vonatkozásában.

2.1. Történeti vonatkozású publikációk

A történelmi példák és ismeretek evidenciában tartása hasznos tudást jelent a ma és a jövő generációi számára is: általánosságban elmondható, hogy hajlamosak vagyunk az elődök tapasztalatairól megfélekedezni, ami minden esetben nehezebbé teszi a ma emberének és társadalmainak boldogulását. Különösen igaz ez olyan, könnyen szimbolikus térbe tolódó kérdések esetében, amelyek egyének, közösség és államok identitásának kulcselemeihez kapcsolódnak. Emiatt a kutatónak mindenkor felelőssége van abban, hogy a múlt tapasztalatait hasznosítsa és a ma emberének olyan tudásként mutassa be, amely segít megérteni jelen kihívásokat és különösképpen támpontokat nyújtani a múlt tudására építve azok megoldásához.

Történeti jellegű kutatásaim döntően három területre koncentráltak: 1) a magyar nemzet- és kisebbségpolitikai jogalkotás egyes részkérdéseire, 2) az első világháború utáni, a Nemzetek Szövetségéhez kapcsolódó kisebbségi jogok területi aspektusaira Európán belül, illetve 3) a területi elvre épülő, az 1910-es években megfogalmazott, majd az 1920-as és 1930-as években gyakorlatba ültetett szovjet nemzetiségpolitikára.

2.1.1. Kifejezetten magyar vonatkozású történeti kutatások

A Forradalom, szabadságharc – és polgárháború: a nemzetiségi kérdés, mint biztonsági kihívás 1848-49-ben című írás az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc kevésbé ismert aspektusát, a magyar kisebbségpolitikát és a magyarországi nemzetiségek szerepvállalását mutatja be, hangsúlyozva, hogy Magyarország kormánya – hasonlóan a mai utódállamokhoz – az egyéni jogok primátusából indult ki és mindössze a horvátok esetében tudta elfogadni a kollektív megközelítést, ez azonban – ahogy ma a külhoni magyarokat – az akkori magyarországi nemzetiségeket sem elégítette ki, amelyek közül néhány a Habsburg udvarral szövetkezve a magyar szabadságharc ellen fordult. A szabadságharc bukását végül nem ez okozta, de az akkori események jelentős részben ma is meghatározzák az államközi viszonyokat egyes mai szomszédos államokkal, illetve befolyásolják az ottani többség-kisebbség együttélést az eltérő narratívák okán.

A magyarországi kisebbségpolitika nemzetépítési vonatkozásai megjelentek *A magyar ortodox egyház megszervezésének kérdése a 20. század első felében* című írásomban is. Amíg – nem utolsósorban sikeressége miatt – a magyar görögkatolikus egyház megszervezése szakirodalmilag feldolgozott kérdés, addig az ortodoxia vonatkozásában tett magyar kormányzati lépések, jelentős részben annak sikertelensége és időszerűtlenné válása miatt, kevésbé kutatottak. Az írásban megállapítottam, hogy a kora középkori ortodoxia hagyományai Magyarországon megszakadtak, az 1900-as évek, illetve az 1938-1944 közötti időszak

próbálkozásai pedig döntően az addigra már nyelvi és etnikai szempontból a magyarsághoz asszimilálódott görög és román származású hívekre építve kívánta létrehozni a magyarországi ortodox egyházszervezetet. Az egyházszervezés kormányzati célkitűzés szerinti elsődleges feladata e hívek kiemelése lett volna a – nemzeti jellegű – magyarországi szerb és román ortodox egyházi struktúrából, távlatosan pedig az asszimiláció előmozdítása ezen egyházak nem magyar híveinek irányában. A törekvés végül elbukott, jelentős mértékben azért, mert a trianoni békeszerződéssel az érintettek által lakott területek túlnyomórészt kikerültek az ország fennhatósága alól, illetve mert a magyar kormányzat a határokon belül maradtak vonatkozásában nem kívánt konfliktust nyitni sem velük, sem anyaállamaikkal, ahova jelentősen nagyobb számban kerültek magyar nemzetiségűek.

Az általam összeállított és 2023-ban megjelent *Magyarország területi változásai a 20. században* című könyvet tankönyvként használjuk a Nemzetközi jog, illetve a Nemzetközi tanulmányok alapszakon oktató Magyar külpolitika története stúdiumokhoz. A kötet az 1900-as évek elejétől röviden áttekinti, ismerteti és kontextusba helyezi a magyar állam határainak változásait. A kérdésnek a diákság és más érdeklődők számára való bemutatását azért tartottam fontosnak, mert a mai napig rengeteg tévhit él a hallgatók fejében például Trianon kapcsán, illetve azért, hogy az egyes határváltozásokat kontextusba helyezhessem a geopolitikai körülmények ismertetésével. Ennek alapján nyilvánvalóvá válik az olvasó számára, hogy Magyarország határaitól a 20. század során mindig a nagyhatalmak döntöttek; azok az apróbb, hazánk számára kedvezőbb változások, amelyek végül megtörténtek – ideértve különösen a népszavazást Sopron és környékén –, azért következhetek be, mert nem volt olyan nagyhatalmi érdek, amellyel egy ilyen határváltozás szembe ment volna. Ennek rögzítése nagyon fontos, ahogy a későbbi kutatásaim is megerősítették, a nagyhatalmi érdekek továbbra is kiemelt szerepet játszanak akár határok kialakulásában, akár kisebbségek helyzetének alakulásában.

A trianoni határok kérdésköre egy másik, *A Sensitive Anniversary – The Centenary of Trianon in Hungary, Slovakia and Romania* című írásomban is központi szerepet kapott, azonban nem a kialakulásuk, hanem a békeszerződés aláírásának 100. évfordulójának kapcsán történt megemlékezések/ünneplések tekintetében. A könyvfejezet végkövetkeztetése az volt, hogy a trianoni határok kapcsán ma is élő legfőbb probléma az utódállamokban élő magyarság jogi helyzetének nem megfelelő rendezése: az állami szimbolikus politika – ideértve a jogalkotást is – továbbra is többnyire az erő pozíciójából próbálja a kérdést kezelni, esetleg eltüntetni és annak megvitatását megtiltani, ami semmiképpen sem mozdítja elő az intézményesített megoldásokra épülő megbékélés megteremtését. Vagyis a probléma elsősorban nem a trianoni határok létéhez vagy elhelyezkedéséhez kapcsolódik, hanem ahhoz

a magyar nyelvű, ma külhoni magyarnak nevezett embermilliók csoportjaihoz, akiket ezek a határok más államok fennhatósága alá kényszerítettek és amely államok nem hajlandók saját asszimilációs politikájukat feladni velük szemben.

A mai utódállami asszimilációs politikák előzményeit részben *A Trianonban szétvágott vármegyék átszervezése az 1920-as években Magyarországon és a szomszédos államokban – Állam- és nemzetépítési törekvések* című írásban vizsgáltam szerzőtársammal – egy általam akkori diákkal, aki a jugoszláviai rész kidolgozásában vett részt a szakmai irányításom mellett. Az írás azt tekinti át, hogy az 1920-as évek elejének a szomszédos államokban lezajlott megyei szintű adminisztratív területi átszervezéseiben milyen szerepet játszottak a kisebbségellenes állam- és nemzetépítési törekvések. A vizsgálat egyértelműsítette, hogy a megyehatárok megváltoztatása minden érintett utódállamban azt célozta, hogy – elsősorban az új határok mentén – minél inkább felaprózzák a határon túlra került magyar etnikai tömbterületeket, illetve, hogy az önkormányzati autonómia visszaszorítása révén csökkentésék a nemzetiségi önszerveződés esélyeit az új, önmagukat nemzetállamként deklaráló vagy legalábbis akként viselkedő utódállamokban.

2.1.2. Elsősorban nemzetközi vonatkozású történeti kutatások

Az Ukrajna elleni orosz agresszió aktualitása, de általában is a posztszovjet térség befagyott konfliktusainak kérdése arra indított, hogy mélyrehatóbban vizsgáljam a szovjet nemzetiségpolitikát és annak expanzív, határon túli szándékokat megjelenítő megvalósulását. E vizsgálatra az *Orosz bábállamépítés mint geopolitikai eszköz* c. munkában került sor, amely bemutatta, hogy a nagyhatalmi státusz megőrzése és a gazdaság szempontjából fontos termelési láncok minél intaktabb megtartása érdekében látták szükségét egyes szovjet vezetők az új típusú nemzetiségpolitikának a cári rendszer 1917-es bukását követően. Az új politika alapja a területi megközelítésben alkalmazott öngazgatás és a szabad nyelvhasználat volt, ami sok nép esetében a modern etnikai tudat megszilárdulását, esetleg kialakulását eredményezte. Az írásban hangsúlyoztam, hogy a szavakon túl maga a megvalósulás egy totalitárius rendszerben történő megvalósítás okán, illetve a kiépítés során megjelenő moszkvai (központi) hatalmi érdekek miatt lényegében különbözött és különbözik ma is azoktól a döntően nyugat-európai területi alapú hatalommegosztási modellektől, amelyeket a doktori értekezésemben vizsgáltam.

A szovjet megközelítés mindazonáltal biztosította az állam 1917-1918 folyamán el nem szakadt részeinek megtartását, illetve célozta a szocialista társadalmi átalakítás szükségszerű megrázkódtatásai vonatkozásában a szociális feszültségek etnikai konfliktussá válásának megakadályozását – annak révén például, hogy a nemzetiségi földművestől nem az „orosz”,

hanem az ugyanolyan nemzetiségű vezető vette el a földjét. Azonban a szovjet rendszer valamelyes megszilárdulását követően már az 1930-as évektől megkezdődött az intézményi struktúra „oroszosítása”, miközben zajlott a modell exportja is a moszkvai geopolitikai célkitűzéseknek megfelelően. Az írásban a Moldáv (Autonóm) Szovjet Szocialista Köztársaság 1924-1940 és Iráni-Kurdisztán 1945-1946 közötti példáit vizsgáltam részletekbe menően, illetve a mai befagyott konfliktusokban megvalósuló orosz szerepvállalást és a vonatkozó alkalmazott narratívákat egészen az Ukrajna elleni fellépéssel bezárólag.

Összességében azt a megállapítást tettem, hogy amíg – a nyugat-európai modellekhez hasonlóan – az orosz/szovjet megvalósítás is az államegység fennmaradását célozta, addig az öngazgatás nem valósult meg, a nyelvi egyenjogúság pedig csak időlegesen. A rendszer sem volt fenntartható: a kialakított keret egyoldalú módosítása könnyedén keresztülvihető volt a moszkvai hatalom részéről, ami egyáltalán nem értékelhető kielégítő megoldásként. A gyakorlat azonban megszületett és Oroszország ma is tudatosan alkalmazza olyan destruktív beavatkozások megvalósítására, amelyeket az Ukrajnára koncentrálo kutatásaim során is vizsgáltam, de aminek bizonyos vonatkozásai a habilitációs értekezésemben is megjelennek.

A kisebbségi kérdés geopolitikája az I. világháború utáni Közép-Európában című írásomban komplex áttekintést adtam arról, hogy az első világháborút követően hogyan próbálták a győztes hatalmak biztosítani azt, hogy az etnikai szempontoknak jelentős mértékben meg nem felelő új határvonalak ellenére a nemzetközi konfliktusok kialakulásának esélye minimalizálható legyen. A vizsgálat csak a területi jellegű szabályozásokra koncentrált, az egyéni és közösségi nem területi jellegű jogok – például a Románia által 1919-ben aláírt kisebbségi szerződés 11. cikkében a székely és szász közösségeknek biztosítandó vallási és tanügyi autonómia –, illetve a Nemzetek Szövetsége kisebbségvédelmi eljárásjogának ismertetése a fókuszon kívül maradtak. A vizsgálat során tizenkét olyan régiót tekintettem át, amelyek állami hovatartozása vitatott volt az időszakban, illetve amelyek megnehezítették az érintett államok közötti bizalom kiépítését, valamint lehetővé tették a térség bomlasztásában érdekelt hatalmak – Németország és a Szovjetunió – későbbi behatolását. Értékelésem szerint a nemzetiségi érvekre hivatkozással, de valójában azok ellenében, stratégiai érdekek mentén 1918-1920 időszakában meghúzott határok olyan „rendszerhibák” voltak, amelyek gyengítették a térség kohézióját és a német geopolitikai célok 1929–1930 körüli megváltozásával, majd a nemzetiszocialista ideológia hatalomra kerülésével utat nyitottak a versailles-i békerendszer megsemmisítéséhez.²

---

² Különös kihívást jelentett a versailles-i rend számára, hogy az 1938-ban lezajlott egyes területi változások – a Szudéta-vidék német bekebelezése, illetve a Tescheni-Szilézia lengyel és az I. bécsi döntéssel érintett dél-

Erre a kutatásra épült rá a *20. és 21. századi európai példák a nemzetiségi kérdés és az állam vélt biztonsági megfontolásainak agressziós ürügyként való használatára* című publikációm, amely a hitleri Németország, a sztálini Szovjetunió és a putyini Oroszország példáin végig haladva mutatja be hogyan szolgálhat agresszió hivatkozási alapjaként határon túl élő nemzetiségek megoldatlan helyzete.³ A három példa elemzése és összehasonlítása egyértelműsítette, hogy a megoldatlan nemzetiségi kérdések gyakran ürügyként használtak a nemzetközi közösség békéjét és biztonságát veszélyeztető helyzetekben. Annak ellenére, hogy a nemzetiségek helyzetének rendezése elsősorban a területi állam feladata, épp e tény miatt, a hiányzó kötelező jellegű nemzetközi jogi kötelezettségek ellenére is, a nemzetközi közösség felelőssége kiemelkedő annak elősegítésében. Ezen megállapítás különösen fontos annak fényében – mint ahogy az Európai Unió, Ukrajna, illetve Lettország kapcsán látni fogjuk a tézisfüzet későbbi fejezeteiben –, hogy a nemzetközi közösség különböző intézményeinek egyértelmű és pozitív szerepvállalásának elmaradása a nemzetközi békét és biztonságot veszélyezteti ma is, nem beszélve ezen túl az egyének jogainak és diszkrimináció mentességén túli egyenlőségének sérüléséről.

Történelmi vonatkozású publikációnak számít a fentiekén túl az *Újranyitott a belgiumi Afrika-múzeum. A gyarmatosítói múlt feldolgozásának egy újabb állomása* című írásom, amelyet brüsszeli külszolgálatom tapasztalatai ihlettek. Hosszú évekig tartó felújítás után 2018 decemberében nyitott újra a Brüsszel külvárosában található Királyi Közép-afrikai Múzeum. A felújítás célja a „világ utolsó gyarmati múzeumának” kontextualizálása volt, annak biztosítása, hogy a belgiumi társadalom reális képet kap Kongó – mai nevén a Kongói Demokratikus Köztársaság – jelenéről, történelméről és az abban játszott belga szerepről. A gazdag természetrajzi és társadalmi gyűjtemény ennek megfelelően kiváló áttekintést ad az afrikai kontinens nyelvi-kulturális sokszínűségéről és Kongó társadalmi-gazdasági helyzetéről, valamint kihívásairól. Nem mondható el azonban, hogy a szembenézés befejeződött volna az új tárlati tartalommal – a belga uralkodó, majd a belga állam és az ezeket képviselő tisztviselők bűnei egyáltalán nem kellő részletességgel kerülnek bemutatásra –, mindazonáltal történt előrelépés a felújítás előtti állapothoz képest. Az írásban azt kívántam bemutatni, hogy szimbolikus jellegű, a múlt értelmezéséhez kapcsolódó megoldatlan kérdések nem csak szomszédos nemzetek között és nem csak Közép-Európában léteznek; ennek rögzítése azért

---

szlovákiai magyar lakosságú határsáv elfoglalása – még az 1918-ban meghirdetett önrendelkezési elv megvalósulásainak tekinthetők voltak.

³ A vizsgálat két nagyobb kérdésre koncentrált, a megoldatlan nemzetiségi problémák ürügyének felhasználása mellett arra, hogy az állam külső biztonsági kihívásai, (vélt) fenyegetettsége hogyan kapcsolódik össze a nemzetiségi érveléssel, hiszen ez mindhárom vizsgált példában következetesen megjelent.

fontos, mert hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy Nyugat-Európában már minden múlthoz és etnikumhoz kapcsolódó problémás kérdés megnyugtató megoldást nyert, miközben ez közel sem igaz.

2.2. Az Európai Unió intézményeinek nemzetiségi vonatkozású tevékenysége

A doktori értekezés megvédését követő első évben közölt publikációim jelentős részben a 2014-2019 között a Brüsszelben, az EU melletti Állandó Képviseleten beosztott diplomataként végzett munkám tapasztalataihoz kötődtek. Az Európai Unió kiemelten fontos szerepet játszik Magyarország, a küllhoni magyarok és az egész kontinens vonatkozásában. A nemzetiségi kérdés a közösségen belül ismert, de a valódi döntési és végrehajtási kompetenciákkal rendelkező uniós intézmények által vonakodással kezelt. Itt kivételt elsősorban az Európai Parlament és a Régiók Bizottsága jelentenek, amelyekben választott képviselők ülnek: a parlament képviselőit az uniós polgárok szavazással választják, a Régiók Bizottsága tagjait pedig a tagállami kormányok delegálják az ország helyi és regionális választott önkormányzataiból. Ennek megfelelően mindkét intézményben vannak nemzetiségekhez tartozó személyek, akik uniós együttműködésben próbálják közösségeik helyzetét javítani, esetenként akár az államuk kormányainak akaratával nem egyező módon is.

Az egyik vonatkozó publikáció – amely magyar és átdolgozott változatban angol nyelven is megjelent – e témakörben az Európai Parlament (EP) 2014-2019 közötti nemzetiségi vonatkozású tevékenységét tekintette át a parlamenti bizottságokban zajló munka ismertetésével, illetve a Frakcióközi kisebbségi munkacsoport („Minority Intergroup”) elé került kérdések bemutatásával. Az elemzésnek része volt még az EP-képviselők releváns tevékenységének ismertetése, illetve az EP-ben megvalósult, küllhoni magyar, továbbá más nemzetiségi vonatkozású események áttekintése, valamint a kitekintés az Európai Unió Bíróságának két, kisebbségi vonatkozású európai polgári kezdeményezés – a Kisebbségvédelmi Kezdeményezésre (Minority SafePack) és a Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért – ügyében hozott ítéleteire. Az elemzés megállapította, hogy a 2014–2019-es ciklusban sem sikerült áttörést elérni a nemzetiségi kérdések EU-s megközelítésében, de az EP továbbra is napirenden tartotta a nemzetiségek problémáinak kérdését, sőt bizonyos apró előrelépésekre sor is került. A legfontosabb következtetése az írásnak az volt, hogy az EU-s intézmények szerepe – tekintettel az általános vonakodásra közösségi szintű pozitív nemzetiségi jogi szabályok alkotása tekintetében – továbbra is kiegészítő jellegű, a megoldást mindig az érintett országon belül kell keresni. A legnagyobb kudarcnak azt értékeltem az írásban, hogy nem sikerült a kárpátaljai

magyarság jogfosztásának kérdését kiemelni az Ukrajna geopolitikai útjára irányuló orosz–ukrán küzdelem kontextusából – mindezt ráadásul tovább súlyosította a később, 2022-ben kitört nyílt háború (ennek kapcsán ld. a következő alfejezet). Megállapításom szerint a geopolitika illetően „győzelme” az egyetemes emberi és kisebbségi jogok felett nagyon rossz szájt kelt és az európai gondolat gyengítését is eredményezi.

Az európai uniós intézmények vonatkozásában még két témát vizsgáltam az elmúlt években: a 2019-es EP-választás nemzetiségi szempontú eredményeit, illetve az EU regionális politikájának hatásait a 2010-es években megerősödött regionális és függetlenségi törekvések kontextusában. *A 2019-es európai parlamenti választások nemzetiségi vonatkozásai* című írásomban azt állapítottam meg, hogy a választás jelentős átrendeződést hozott: a szlovákiai magyar képviselők kiesésével meggyengült az összmagyarság érdekképviselője, míg a romló mozgósítási képesség intő jel volt a romániai magyarság politikai érdekképviselője számára, ami szükségessé teheti a szlovákiai mellett a romániai magyarság politizálás alapvetéseinek újragondolását is. A függetlenségpárti katalán, flamand és skót függetlenségi erők növekvő súlyát és nagyjából egy irányba mozduló politikáját veszélyforrásként értékeltem az EU-s kisebbségvédelem fejlesztését célzó törekvések vonatkozásában, ez a veszély nem realizálódott. Ennek okai azonban elsősorban tagállami belpolitikai eseményekre vezethető vissza, nem pedig arra, hogy az EU-s intézmények hitelessége emelkedett volna.

Az Európai Unió és a nemzetiségi többségű tagállami területek intézményi szempontú kapcsolati rendszerét a *Nemzetiségi régiók és Európa – Az Európai Unió regionális politikája és a regionális nemzetiségi törekvések* címmel közölt írásomban vizsgáltam. Ebben azt a következtetést tudtam levonni, hogy dacára a nemzetállamiság évszázadok óta tartó dominanciájának, a lokális-regionális kötődés továbbra is erős Európában, és habár az autonomista identitás, illetve regionalizmus gyökerei nem az EU-ban keresendők, az Európai Unió nem szándékoltan, de a regionális politikája révén mégis hozzájárult a nemzetiségi regionális öntudat és közvetve az ilyen regionális törekvések erősödéséhez, különösen a nemzetállami keretek közé szorult, tömbben élő nemzetiségek esetében. Ez utóbbi közösségek a tapasztalatok szerint hangsúlyosan Európa-pártinak deklarálják magukat és törekvéseiket, illetve tudatosan használják az EU regionális politikájának eszközeit céljaik elérésére. Ez bizonyos ellentétet keletkeztet az államokra épülő struktúra meghatározó jellege miatt az Európai Bizottság, amely továbbra is távol igyekszik majd magát tartani a nemzetiségi és a függetlenségi (vagy akár csak autonómia-) törekvésektől, illetve más EU-s intézmények, különösen az EP és az Régiók Bizottsága között, amelyek várhatóan a jövőben is teret fognak engedni a nemzetiségi érdekartikulációnak.

A Kisebbségi Jogvédő Intézet 2020-as nyári egyetemén tartott előadásom leirataként készült *A kisebbségvédelem aktuális kérdései az Európai Unióban* című írásom, amelyben az európai kisebbségvédelmi szabályozások történeti fejlődését mutattam be, külön kitérve az Európai Unió vonatkozásokra, majd az aktuális helyzetet elemeztem egyrészt az intézmények működésének szempontjából, másrészt pedig olyan tagállami és más európai állami belső kihívásokat – ideértve a függetlenségi törekvések megerősödését és a koronavírus járvány első hullámának megrázkódtatásait is –, amelyek a külhoni magyar közösségek autonómiatörekvéseinek és Magyarország nemzetpolitikai tevékenységének a kereteit megszabták. Az áttekintés rámutatott, hogy az intézmények működését döntően befolyásolják a politikai preferenciák, amelyek továbbra is a nemzetiségi törekvések negligálását célozzák, miközben a tagállami politikai folyamatok sok esetben ezzel ellentétes utat járnak be, kényszerpályára állítva ezzel az uniós intézményeket.

2.3. A nemzetiségek nemzetállamba integrálásával, illetve alkalmazott hatalommegosztási modellekkel kapcsolatos publikációk

Ez a kutatási irány rendkívül szerteágazó földrajzi szempontból, de összetartó és a doktori értekezésem továbbfejlesztését célzó tartalmi tekintetben. Általánosságban a különböző nemzetiségi vonatkozású kérdéseket, amennyiben releváns, akkor pedig az intézményi struktúrákat vizsgáltam abban a körben, amelyek e publikációk közé tartoznak. A fő kérdéseim minden esetben az intézmények létrejöttének – vagy létre nem jöttének – történelmi okait, illetve kontextusát, tartalmi elemeit, illetve a tervezett elemeket, az állami politikára ható körülményeket és a nemzetközi vonatkozásokat kutatták.

A romániai területi autonómia kérdéskörét vizsgáló két írásom – a *Románia – Nemzetállam – Autonómia. Jogalkotás és ami mögötte van*, illetve a *Nation-stateness Carved in the Constitution – The Question of Székely Land's Territorial Autonomy in Romania* – a doktori értekezésem könyvben nem publikált fejezetének kiegészített közlése. Ezek nemcsak a székelyföldi autonómiatörekvések jellegéről adnak áttekintést magyar, illetve angol nyelven, hanem az autonómia kapcsán létező román történeti és alkotmányjogi interpretációkat is ismertetik. Külön hangsúlyt kapott az elemzés során az 1918 előtti magyarországi románság és Románia viszonya az autonómia kérdéséhez, illetve az 1952-1960 között létezett Magyar Autonóm Tartomány (MAT), illetve az 1960-1968 között létezett Maros-Magyar Autonóm Tartomány kérdésköre. Ez utóbbiak kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy azok azért nem jelenthetnek hivatkozási alapot a mai székelyföldi autonómiatörekvések számára, mert a MAT-ot egy direkt szovjet beavatkozás hozta létre – ennek elméleti és gyakorlati alapjai kapcsán ld.

a 2.1.2. fejezet szovjet nemzetiségpolitikával kapcsolatos megfogalmazásait – és léte a román kisebbségpolitika megközelítésétől teljesen idegen volt. Az áttekintés része volt az (erdélyi) autonómiára vonatkozó 1918 előtti román megközelítés is, amelynek esetleges megteremtésében a Magyarországtól való elszakadást előkészítő intézményesítést látta a románság határon innen és túl, illetve a Székelyföld létének tagadásával, továbbá annak igazságszolgáltatási jellegű szankcionálásával, de politikai szintű felhasználásával kapcsolatos ismérvek bemutatása is, ami újabb alátámasztása volt annak az értekezésben is megfogalmazott tézisnek, miszerint a megoldatlan nemzetiségi intézményesítési kérdések politikai mezőbe kerülve rombolják a társadalmi integráció esélyeit.

A Social Cohesion for Parallel Societies – Integrating Estonia’s Russian-speaking Population című írásban a habilitációs értekezésemhez hasonló kérdést vizsgáltam – 2019-ig bezárólag –: az Észtország által alkalmazott állampolgárság- és kisebbségpolitika vetületeit az ország oroszajkú közössége irányában. A vizsgálat egyrészt magas relevanciával bír egy különleges helyzet, a szovjet megszállás idején betelepített és Észtország függetlenségének visszaállítását⁴ követően helyben maradt százezrek társadalmi integrációjának és az észt állam- és nemzetépítés törekvéseinek elemzése révén, másrészt hatást gyakorol az EU-n belüli kisebbségpolitikai gyakorlatra. Bármennyire is különböznek ennek a közösségnek a jellemzői a külhoni magyarokétól, a jogaik tekintetében beálló változások inspirációként hathatnak az érintett utódállamokra, míg az EU-s intézmények tétlensége a jogcsorbítás tekintetében további példája a rájuk jellemző vonakodásnak és ezáltal az EU hitelességi problémáinak. Ennek a szálnak a bővebb kifejtése a habilitációs értekezésemben, illetve az Ukrajnával kapcsolatos írásaimban történt meg.

A Ceuta és Melilla: Erődök, gyarmatok vagy multikulturális városok?, illetve a *Post-Brexit Gibraltar – Can It Remain Prosperous and British at the Same Time?* című írásokban a tágabb értelemben vett Gibraltári-szoros három sajátos jogállású városának helyzetét vizsgáltam az aktuális fejlemények vonatkozásában. Ceuta és Melilla Spanyolországhoz tartozó, de Afrikában található és közvetlen szárazföldi határral csak Marokkóval rendelkező városok, amelyek lakosságának immár valószínűsíthetően többségét teszik a muszlimok: Ceutában az arab, illetve Melillában a berber közösségekhez tartozók, igazodva a határ túloldalán fekvő marokkói területek népi többségeihez. A spanyol alkotmányos rendszerben e két település autonóm városként létezik – ilyen jogállásuk csak nekik van – azonban az intézményrendszer még nem

---

⁴ A balti államok jogfelfogása szerint a Szovjetunió széthullásának során nem elnyerték a függetlenségüket, hanem jogfolytonosan visszaállították az 1940-ben a nemzetközi joggal ellentétes módon, a szovjet megszállás révén felszámolt állami függetlenségüket és szuverenitásukat.

reflektál a már kialakult multikulturális jellegükre: továbbra is spanyol városokként tekintenek azokra Madridból. Amíg a városok Spanyolországtól elszakadása nem prognosztizálható, dacára Marokkó időről-időre elhangzó ilyen sürgetéseinek, addig fizikai távolságuk az Ibériai-félszigettől egyre inkább kulturális és nyelvi eltávolodás is lesz, amelynek a kezelésére egyelőre kevés történt a központi állam szintjén. Kihívásként jelentkezik a radikalizációval és az illegális migrációval szembeni fellépés is e városokban, miközben Spanyolország válasza a fenti kihívásra rámutat majd arra is, hogy az ország hogyan kívánja a nemzeti narratívába illeszteni azt, hogy a 16. század óta először ismét jelentős – ma már 2.000.000 fő feletti – számú muszlim lakos él az országban, egyre nagyobb számban spanyol állampolgárként.

Gibraltár tekintetében a Brexit keletkeztetett új helyzetet gazdasági és politikai szempontból. A város a 18. század elejétől áll brit fennhatóság alatt, Spanyolország igényt tart rá, az ENSZ önkormányzattal nem rendelkező területeinek listáján szerepel, a brit tengeren túli terület (*overseas territory*) lakossága azonban hallani sem akar sem a spanyol szuverenitás alá kerülésről vagy akár brit-spanyol kondomínium létrehozásáról, miközben a határok könnyű átjárhatósága (*soft border*) a városállam gazdasági fejlődésének egyik legfontosabb komponense. A Brexit ebben a kihívásokat teremtő komplex helyzetben hozta még nehezebb helyzetbe Gibraltárt – amely lakosságának 96%-a a *Remain*-re szavazott 2016-ban –, amelynek kapcsán a schengeni térséghez csatlakozás is felmerült.⁵ A terület megtartása London számára is egyre kellemetlenebb a brit-spanyol kapcsolatok megterhelése miatt, azonban Madrid sincs könnyű helyzetben a jelentős részben hasonló helyzetű Ceuta és Melilla autonóm városokra támasztott marokkói igények párhuzamossága miatt.

A posztszovjet térségben a doktori értekezésem megvédésétől eltelt évek alatt végbemenő egyik, a kutatásaimhoz illeszkedő fontos fejleménye volt a befagyott hegyi-karabahi konfliktus 2023-as megszűnése. Ennek a konfliktusnak egy korábbi, 2021-es állapotát vizsgáltam az *Egy évvel a háború után: párhuzamos állam- és nemzetépítés Hegyi-Karabahban* című írásomban. A területen 1988-1994 között létrejött az el nem ismert Hegyi-Karabah Köztársaság (Arcah), amelyet az azeri kisebbségi lakosság elmenekülése/elűzése után az ott élő, korábban Azerbajdzsán autonóm tartomány lakossági többségét alkotó örmények irányítottak. 2020 őszen Azerbajdzsán katonai offenzívával megroppantotta az 1990-es években kiépített védelmi rendszert, majd a novemberi moszkvai fegyverszünet révén elérte, hogy a karabahi örmény erők

---

⁵ A cikk 2022. tavaszi megjelenéséhez képest ez ténylegesen bekövetkezni látszik: a 2025. június 19-én aláírt Egyesült Királyság – EU-megállapodás értelmében Gibraltár – várhatóan 2026 elejétől – a schengeni övezet részévé válik, vagyis megszűnik a határellenőrzés a gibraltári-spanyol szárazföldi határon, míg a gibraltári repülőtéren és kikötőben a helyi brit hatóságok mellett az EU nevében a spanyol határőrség fogja végezni a külső határokon zajló ellenőrzést.

a visszafoglalt területeken túl további régiókból vonuljanak ki. Az írás az ezt követő egy év párhuzamos állam- és nemzetépítési törekvéseit vizsgálta a korábbi *de facto* államterületen, ahol Azerbajdzsán győztesként és anyagi forrásokkal felvértezve kezdett a visszaszerzett és örménytelenített terület „reintegrációjába”, míg a megvert, gazdasági potenciáljának jelentős részét elvesztett, területileg megcsonkított és Örményországtól fizikailag elválasztott Hegyi-Karabah a túlélésért küzdött a szűkös erőforrásaiból. Ugyanebben a cikkben még egy fontos nemzetközi jogi vonatkozású kérdést, a védhatalmi szerepben tetszelgő, de valójában azt be nem töltő Oroszország döntéseit is vizsgáltam – ennek során arra jutottam, hogy Moszkva, illetve általában a nemzetközi közösség tétlensége döntő befolyást gyakorolt az események alakulására, ennek a kárát pedig az 1990-es években elmenekülő örmények és azeriek százezrei, 2023-ban pedig mintegy 150.000 szintén menekülő örmény látta.

Habár a térség Európán kívül esik, de a területi alapú hatalommegosztás tekintetében játszott kiemelt fontossága okán társszerzőségben vizsgáltam az észak-szíriai többnemzetiségű autonóm régió létrejöttének és működésének legfőbb kérdéseit a *Syrian Kurds, Rojava and Alternative Society Building in Middle East* című írásban – a szerzőtársam, Wagner Péter kollégám az elemzés biztonságpolitikai részét végezte el. Az általam végzett elemzés fókuszába a történelmi és geopolitikai jellemzők bemutatása után az új típusú közösségépítés jogi aspektusai kerültek, amely hangsúlyosan az etnikumok alapján létrejött hatalommegosztást valósított meg. Ez új, de a térségben közel sem ismeretlen típusú igazgatásnak számított, a terület viszont háttérként teremtett a Törökországban terrorszervezetként számon tartott – 2025-ben önfeloszlatást bejelentett – Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) számára, így kiváltotta három alkalommal is Törökország fegyveres beavatkozását és ezáltal a Rojavának nevezett terület csökkentését és biztonsági szempontú gyengülését.

Trianon 100. évfordulóján a *Confessio* folyóirat felkérésére áttekintést írtam a külhoni magyarok autonómiatörekvéseinek helyzetéről *A külhoni magyar közösségek autonómiatörekvéseit befolyásoló európai és honi tényezők* címmel. Ebben az írásban bemutattam, hogy Európa a nemzetiségi vonatkozású területi alapú hatalommegosztás tekintetében három nagy földrajzi régióra osztható: Nyugat-Európára, ahol belső politikai kompromisszumok révén sok helyen megtörtént az ilyen típusú intézményesítés, Kelet-Európára, ahol a szovjet típusú területi megközelítés kereteket teremtett, de valódi tartalmat szinte nem és Közép-Európára, ahol az intézményesítés döntően sem névleg, sem ténylegesen nem létezik; a külhoni magyarok számára pedig ez jelenti a keretet, leszámítva a délszláv államokat, ahol bizonyos autonómiaformák léteznek. Az írás röviden áttekinti az 1990 utáni külhoni magyar autonómiatörekvéseket, illetve azok sikertelenségének legfontosabb okait. Ez

utóbbiak között olyan tényezők szerepelnek, mint a külhoni magyarok határmenti településterülete, ami elszakadási törekvéseket vetíthet előre – ezt erősíthetik a 2010-es évek nyugat-európai elszakadási törekvései is –, a történelmi komplexusok, illetve az érintett közösségeken belül a konszenzusra alapuló, kiforrott autonómia-elképzelések hiánya, ami belülről gyengíti e törekvések erejét.

2.4. Ukrajna és a nemzetiségi kérdés

A 2014 óta burkoltan, majd 2022 óta nyíltan zajló Ukrajna elleni orosz agresszió annak nemzetiségi és állam-, illetve nemzetépítési, továbbá államstabilitási vonatkozásai miatt kiemelt kutatási témám volt az elmúlt években. A kérdéskör megjelent más írásaimban is – így elsősorban azokban, amelyek az orosz bábállamépítés elméleti alapjaival és gyakorlati megvalósulásával foglalkoztak és a történelmi jellegű kutatásoknál kerültek bemutatásra, illetve abban, amely a magyar külpolitika három kiemelt fókuszpontját vizsgálta és amely egy későbbi fejezetben kerül ismertetésre –; a mostani áttekintésben azok szerepelnek, amelyek kifejezetten Ukrajnára koncentrálnak.

A vonatkozó írások – akár magyar, akár angol nyelven jelentek meg – az ukrajnai fejlemények objektív bemutatását célozták. Ennek természetesen képezte részét a történelmi előzmények áttekintése döntően az 1991-ben függetlenné vált ország vonatkozásában elsősorban a nemzetiségi jogok szabályozására koncentrálnak, illetve a 2013-2014 időszakában bekövetkezett politikai fordulat bemutatása, amelyet követően megerősödött a kisebbségellenes jogalkotásra is épülő ukrán nemzetállamépítés. A vizsgálat során részletekbe menő alaposággal igyekeztem bemutatni a jogalkotás egymást követő eredményeit, a nemzetközi és ukrajnai releváns reakciókat – ideértve nemcsak egyes szomszédos államok, így különösen Magyarország reagálását, hanem európai és globális, ENSZ intézményi körbe tartozó intézmények és tisztségviselők felszólalásait – és azok ukrajnai jogszabályi környezetre gyakorolt hatását.

A vizsgálat a jogi környezet vonatkozásában két irányban zajlott: egyrészt az általános kisebbségi szabályozás fejlődését és tartalmát vizsgáltam, másrészt pedig a területi autonómiára vonatkozó ukrajnai aspirációkat és azok állami fogadtatását. Ez utóbbi szempontot nemcsak a kárpátaljai magyarság hosszú ideje létező autonómiatörekvései indokolták, hanem az is, hogy Oroszország a bábállamépítési gyakorlatával épp erre alapozva avatkozott be Ukrajnában. Nem hallgatható viszont el az sem, hogy a kijevi hatalom – hasonlóan más államokhoz – kifejezetten ódzkodott a területi alapú hatalommegosztás gyakorlatba ültetésétől, azt mindössze a Krím esetében volt hajlandó elfogadni, mint az elszakadást megakadályozó utolsó lehetőséget. E

megközelítés hibás, de széles körben alkalmazott voltát már a doktori értekezésben is bemutattam történelmi példákra alapozva, és azt a következtetést vontam le, hogy az ilyen – a fenyegetettség árnyékában megteremtett – intézményesítés nem képes biztosítani a megbékélést, mert nem őszinteségen és bizalomépítésen, hanem félelmen alapul; ezt az ukrajnai példái is igazolta.

Ukrajna nehéz helyzetben van, a túléléséért és az identitásáért küzd, ami mindenképpen szimpátiát ébreszt az ország és a nemzet iránt, viszont ez nem feledtetheti azt a kötelezettséget, amely Ukrajnát saját kisebbségei és nemzetközi vállalásai tekintetében terheli. Az ukrajnai fejlemények ismét jól érzékeltetik, hogy azok a kutatási kérdések, amelyek a kisebbségek problémájának a nemzetközi rendet, illetve a nemzetközi jogot veszélyeztető jellemzői kapcsán történelmi kutatásaimban, sajnálatos módon ma is relevánsak. A szomszédos ország példája ezért ismét azt a következtetésemet erősítette, hogy a nemzetiségi kihívások intézményesített megoldása elengedhetetlen fontosságú, annak elmaradása az érintett ország stabilitását is képes aláaknázni, aminek Ukrajna szomorú jelenkori példáját adja.

2.5. További, nem a habilitációs értekezéshez kapcsolódó kutatások

A fentieken túl olyan publikációim is megjelentek a doktori értekezésem óta eltelt időben, amelyek nem vagy csak részben lennének besorolhatók a fenti fejezetekbe, mert döntően más témáról szólnak vagy más megközelítést alkalmaznak. Ezek közé tartozik a *How Do You Want Me to Address You? – The Macedonian Name Dispute Resolved* című tanulmány, amely a macedón-görög névvita történelmi horizontját, a preszpai egyezmény megszületésének körülményeit és főbb megállapításait vizsgálja. Az írás egy olyan nemzetközi vita kérdéseinek mélységeibe vezet be, amely nagyon sokáig akadályozta a ma már Észak-Macedóniának nevezett ország euroatlanti integrációját és amely szimbolikus vonatkozásai miatt csak olyan módon nyerhetett rendezést, hogy mindkét fél számára korábban tabunak számító témákban tett engedményt. A vizsgálat tehát ebben az esetben nem az államon belüli területi alapú hatalommegosztás vagy akár tágabb értelemben vett kisebbségi jogokra koncentrált, hanem egy államközi kapcsolatokban problémát keletkeztető szimbolikus kérdésre. Ennek relevanciája azonban a nemzetiségi kérdések rendezésénél is jelen van, ezért máshol hasznosítható tapasztalatot jelent az, hogy a fenntartható megegyezés kölcsönösségen kell alapuljon, az egyoldalúan megvalósított rendezés csak akkor lehet végleges, ha az egyik fél teljes vereséget szenvedett – ahogy például az Hegyi-Karabah esetében az örmény lakosság elmenekülésével történt.

A Romák a külhoni magyar tömbterületeken című írásomban egy olyan kérdést vizsgáltam döntően statisztikai adatokra alapozva, amelynek magas relevanciája ellenére meglehetősen szűkös a szakirodalma. A külhoni magyar tömbterületek egy részén, így elsősorban Szlovákiában a nógrádi, a gömöri, abaúji, zempléni, Ukrajnában a Tisza-melléki, Romániában pedig a partiumi és a székelyföldi magyar tömbterületeken eltérő arányban, de mindenhol magas a romák aránya. Ezen roma közösségek többnyire magyar nyelvűek – vannak kivételek, ők jellemzően máshonnan települtek be az elmúlt évszázadban –, azonban az 1990-es évektől váltakozó iránnyal és tendenciákkal megfigyelhető körükben a disszimiláció, ami a roma és a többségi nyelv térnyerését is eredményezi. A döntően szociális kihívásokkal küzdő közösségek társadalmi integrációja nagyon sok esetben alacsony fokú, ami a többségi magyarság és a roma közösség – esetenként az országos többség – elzárkózását eredményezi. Ez jelentősen csökkenti az érintett térségek kohézióját és gyengíti az intézményi struktúrát – különösen az oktatási intézmények vonatkozásában érvényes ez a megállapítás –, de az autonómia-törekvések szempontjából is hátráltató tényező. Az írásban következtetésként a társadalmi integráció erősítésének szükségességét vontam le, hangsúlyozva ennek nehézségét részben amiatt, hogy az érintett területeken idegen állami struktúra működik, ami jelentős akadályt képez a magyar szempontú kohéziós törekvések megvalósításának útjában.

A Nyelvi jogok a koronavírus idején című 2020. évi írásomban egy akkor kifejezetten időszerű kérdést vizsgáltam, azt, hogy egyes országok⁶ és azok hatóságai milyen nyelven kommunikálnak az egészségügyi veszélyhelyzetben. Az elemzés során bemutattam, hogy az Európa Tanács Regionális vagy kisebbségi nyelvek chartája Szakértői Bizottsága, illetve az EBESZ Kisebbségügyi főbiztosa már kezdettől szorgalmazta a hatékony védekezés feltételeinek biztosítása érdekében a nemzetiségi nyelvű kommunikációt, azonban a nemzetiségi nyelvű kommunikációt jelentős részben nem az államok, hanem a regionális kormányzatok, azok hiányában pedig a helyi önkormányzatok valósították meg. Ez abból a szempontból jelentett előnyt, hogy az állami kommunikáció sok esetben a hivatalos nyelven valósult meg, így nem volt minden esetben képes a lakosság egészének tájékoztatását biztosítani.

A Geopolitics in Move Again – The Rights of National Minorities, Energy Security and Migration as Three Challenges for Hungarian Foreign Policy című könyvfejezetben a magyar külpolitika három kihívását, az ukrajnai kisebbségi jogi környezet romlását, a magyar energiaimport kihívásait és a migráció kérdéskörét tekintettem át. Ezek a kérdések azok,

---

⁶ Az elemzés során elsősorban Belgium, Franciaország, Románia és Szlovákia gyakorlatát tekintettem át.

amelyek hazánk kapcsán a külföld számára is ismertek prioritásként, azonban kellő háttérismeretek hiányában nem vagy nem megfelelően értelmezettek. Az írás a magyar célok mellett a mozgatórugók bemutatására törekedett, az ukrajnai kisebbségi jogok esetében a korábbi kutatásaim eredményeinek felhasználásával.

A felsoroltakon túl van egy leadott kéziratom egy készülő tankönyvhöz, amelyben a *The Official Recognition of National Minorities and the Question of Cultural and Territorial Autonomy* című fejezet szerzője leszek. Ebben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlatát vizsgálom általánosságban, illetve különös fókusszal a közép-európai régió vonatkozásában a nemzetiségek elismerésével és az autonómiával kapcsolatos jogesetekben. Az eddigi EJEB-ítéletek Törökországot, Görögországot, Bulgáriát és Lengyelországot érintették, ami nemcsak a szakmai területi fókuszom tágítását tette lehetővé, hanem azt is, hogy az EJEB érvrendszerét megismerve beazonosítsam azokat a fókuszpontokat, amelyek alapján a nemzetiségek elismerésének hiánya esetében egy állam elmarasztalásra számíthat.

3. A habilitációs értekezés és a kutatási előzmények

Az elmúlt évek szerteágazó, de mégis sok ponton kapcsolódó kutatásai után arra az elhatározásra jutottam, hogy a habilitációs értekezésem témájaként egy olyan kérdéskört választok, amely kellően lehatárolt, viszont sok szempontból elemezhető. Az előírásoknak megfelelően olyan témát kerestem, amely markánsan eltér a doktori értekezésem témájától, vagyis a területi alapú hatalommegosztás intézményi kérdésétől. A döntésem ennek megfelelően a lett állam- és nemzetépítésre esett, amely révén ezt a nyilvánvaló megkülönböztethetőséget biztosítottnak láttam. A kérdéskör nem volt teljesen ismeretlen számomra, az észtországi tapasztalatokat röviden már vizsgáltam 2019-ben. Miközben sem a lett, sem az orosz nyelvet nem beszélem, Lettországot korábban is ismertem, többször jártam már ott érdeklődő turistaként, ami segítette nemcsak a döntésem meghozatalát, hanem a kutatás megvalósítását is.

A kutatás során, 2023 szeptemberében Erasmus-ösztöndíjjal tanulmányutat tettem a balti államban, aminek során állami intézmények, helyi önkormányzatok, az egyetemi, civil és a politikai szféra képviselőivel is volt alkalmam interjút készíteni lett és lettországi orosz részről is. A kutatást ugyanis döntően erre a két csoportra szűkítettem le, hiszen – például Romániához hasonlóan, ahol szintén sok nemzetiség él, de állam- és nemzetépítési kihívások leginkább a magyar közösség és különösen a székelyföldi magyar tömb kapcsán jelentkeznek – a lettországi állam és nemzetépítés számára is elsősorban a szovjet megszállás időszakában betelepített oroszok és más etnikumú, de döntően orosz nyelvűek jelentenek kihívást. Az „orosz nyelvűek”

kapcsán érdemes kiemelni, hogy az érintettek döntően két csoportba oszthatók: a 17. századtól a 20. század közepéig beköltözött „mi oroszaink”, akik integrálódtak és kétnyelvűen éltek mindennapjaikat, illetve az 1945-1991 közötti szovjet megszállás idején beköltözöttek, akik esetében az integráció sokkal alacsonyabb fokú.

A habilitációs értekezés előkészítéseként a lettországi állam- és nemzetépítés kérdéskörét tematikusan igyekeztem feltérképezni, így külön publikációkban tekintetem át az oktatáspolitikát, az állampolgársági, illetve az államnyelvi szabályozás kérdésköreit. A vizsgálatok minden esetben komplexen zajlottak, a hagyományos jogtudományi módszertant, a történeti módszert és olykor az összehasonlító módszert alkalmazva. A kutatás elsősorban a szakirodalom feldolgozására és abból következők levonására, továbbá a lett jogszabályok és kormányzati dokumentumok elemzésére támaszkodott, amit a tanulmányút során készített interjúk révén árnyaltam. Minden kérdéskör esetében elméleti és szakirodalmi áttekintéssel, valamint a történelmi szempontból releváns információk ismertetésével kezdtem a téma kifejtését, amit a függetlenség 1991-es visszaállítását követő jogszabályi környezet bemutatása, majd gyakorlati megvalósulásai kérdéseinek ismertetése követett. Tekintettel arra, hogy a kérdésekre jelentős nemzetközi figyelem is irányul, ezért amennyiben és amilyen mértékben relevanciával bírt az egyes vizsgálati témakörökben, az illetékes nemzetközi intézmények – elsősorban az Európai Unió, az Európa Tanács, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezete – releváns intézményeinek és tisztviselőinek állásfoglalásait, megnyilvánulásait is ismertettem. Vizsgáltam az egyes kérdések lett-orosz államközi kapcsolatokra gyakorolt hatásait, illetve a lett- és az észtországi szabályozási hasonlóságokat és különbségeket is.

A habilitációs értekezés jelentős részben ezekre a kutatásokra épül, amelyeket egységes szerkezetbe rendeztem és átkötő szövegekkel láttam el. Ennek keretében kapott helyet a kézirat bevezető részében az állam- és nemzetépítés szakirodalmi áttekintése, illetve egy összefoglaló arról, hogy a magyar tudományosságban 1918 után hogyan jelent meg a lettországi nemzetépítés kérdése. Ezt követően további két elemző fejezet következik, amelyekben belül alfejezetek bontják ki a résztémákat. Az első Lettország történelmének releváns eseményeit mutatja be, így az 1918 előtti lett törekvéseket, a két világháború közötti állam- és nemzetépítést, a balti németek 1939-es kitelepítését, az 1940-es megszállás és a második világháború vonatkozó eseményeit, az 1945-1991 közötti szovjet uralom évtizedeinek hatásait – kiemelten az ország demográfiai átalakítását és az alkalmazott nyelvpolitika hatásait –, majd a függetlenség visszaállítását követő évtizedek fejlődését, ismét különös figyelemmel a

demográfiai tendenciákra és a lív⁷ közösségre. Az ötödik nagy fejezet az Oroszországgal való viszonyt mutatja be történelmi perspektívában, külön alfejezetben pedig egy 1991 után is hosszú ideig fennálló határvita kérdését.

Ezt követően a hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik fejezetek szakpolitikákat tekintenek át; itt szerepelnek az előkészítő publikációk: állampolgársági szabályozás, általános kisebbségjogi szabályozás, állam- és kisebbségi nyelvi szabályozások, oktatáspolitikai. A vizsgálat minden esetben alkalmaz visszatekintést az első függetlenség (1920-1940) időszakára, illetve a szovjet megszállás évtizedeire és ezt követően ismerteti az 1991 óta bekövetkezett releváns eseményeket. Ez a struktúra egységességet és áttekinthetőséget biztosít, így lehetővé teszi, hogy – miközben a tematikai szétválasztás elkerülhetetlen volt – az olvasó könnyen össze tudja hasonlítani az egyes korszakok különböző szakpolitikai törekvéseit, felfedezve az egymásra ható szempontokat.

A tizedik fejezet e szakpolitikákhoz kapcsolódóan a társadalmi integráció legfontosabb kérdéseit mutatja be. Itt elsősorban az állami politikára terjed ki az elemzés, a helyi önkormányzatok szabályozásainak és gyakorlatának áttekintése olyan mértékben szélesítette volna ki a spektrumot, ami már meghaladta volna a rendelkezésre álló kereteket, ráadásul szerteágazó jellege miatt nagy valószínűséggel nem is lehetett volna megvalósítható célkitűzés. A tizenegyedik fejezet az állam délkeleti, Latgáliának nevezett régióját és annak sajátosságait mutatja be. Ennek a fejezetnek egy része szintén megjelent önálló publikációként, azonban a könyvben ehhez kapcsolódóan helyt kapott Oroszország területi alapú kisebbségpolitikai gyakorlatának és törekvéseinek bemutatása is alfejezet keretében, amit máshol vizsgáltam korábban (ld. 2.1.2. fejezet).

Az összegző fejezet áttekintést ad a kötet tartalmáról, legfőbb megállapításairól és akként konkludál, hogy amiben Riga mindenképpen adós maradt a lakosság orosz nyelvű része vonatkozásában, az a másságot tisztelő integrációs perspektíva nyújtása: annak elősegítése, hogy az egykori betelepítettek leszármazottai oroszágukat megtartva is teljes értékű tagjai legyenek a társadalomnak. Ennek elmaradása felróható Lettországnak, de Oroszországnak is: amíg Moszkva külpolitikai és destabilizációs eszközként tekint a lettországi oroszokra, akiknek célja az állam orosz területté tételének előkészítése, addig nem várható el a lett vezetéstől, hogy a politikai hatalomgyakorlásba bevonja az orosznyelvűeket. Ez mindenképpen sajnálatos, hiszen e feszültség miatt Lettország és a térség is sérülékenyebb. A kihívás feloldása egyelőre nem látható, mindazonáltal a helyzet lényegesen megváltozott 1990-hez képest: ma már az

---

⁷ Finnugor népcsoport, amely a balti törzsek beköltözését megelőző idők óta él(t) a mai Lettország területén és amely mára szinte teljes egészében asszimilálódott.

orosznyelvűek jelentős része beszél lettül és rendelkezik lett – vagyis EU-s – állampolgársággal, ez pedig elviekben alapot is jelenthetne egy lettországi orosz identitás megerősödéséhez. Természetesen ehhez szükség lenne befogadási szándékra és kölcsönös elismerésre, amelyhez minden oldalnak engedményeket kellene tenni. Ennek esélye azonban a mai bizalomhiányos körülmények között egyelőre minimális.

3. Jövőbeni kutatási tervek

A Nemzetközi Jogi Tanszék megbízott vezetőjeként, illetve a nemzetközi tanulmányok BA képzés BTK-ra helyezésének következtében a kutatási fókuszom egyre jelentősebb részét teszik ki a kifejezetten nemzetközi jogi vonatkozású kérdések. Ezek a kérdések részben illeszkednek a korábbi, diplomataként végzett munkám során szerzett gyakorlati tapasztalataimhoz, részben pedig új szakmai kihívásokat jelentenek.

A korábbi munkámhoz és eddigi szakmai munkásságomhoz jelentős mértékben kapcsolódik a Kooperatív Doktori Program Kisebbség c. pályázatának *Védendő érték vagy veszélyforrás? – Kisebbségek, államok, egyének és közösségek egy változó korban* c. alprojektje, amelynek vezetőjeként egy olyan konferencia és hozzá kapcsolódó kötet megvalósításán dolgozom, amely a nemzetiségi kérdés szabályozási, intézményi és gyakorlati érvényesülési vonatkozásait kívánja nemzetközi jogi fókusszal feltérképezni az 1990-es évektől 2025-ig. A kutatásba a kérdéskör elismert magyarországi szakértőit vontam be, a projekt eredménye pedig egy olyan produktum lesz, amely nemcsak számvetést jelent a vizsgált időszak eseményeivel, eredményeivel és fejleményeivel, de iránymutatásul szolgálhat a magyar nemzetpolitikai gondolkozás továbbfejlesztéséhez.

A közeli jövőben az intézményi kérdések irányába kívánom a kutatásaimat irányítani, különösképpen fókuszálva az atipikus nemzetközi jogállású területek szabályozási és működési kérdéseire. Ezek közül jelenleg is vizsgálom az ún. kiváltságolt városok (charter cities) intézményét és a hondurasi Próspera keretében történt konkrét megvalósulást. A kiváltságolt városok olyan innovációt és gazdasági fejlődést célzó különleges jogállású területek, amelyekben az állam a (köz)szolgáltatások üzemeltetésének lehetőségén túl nem egyszer egy sajátos intézmény- és a jogrendszer kiépítésének és működtetésének jogát is átadja gazdasági szereplőknek. Nemzetközi jogi vonatkozással e jogintézmény azért bír, mert sok esetben gazdaságilag fejletlen országok fejlett országokból érkező tőkének nyitja meg a lehetőséget, ahogy az történt Próspera esetében is. Ott Honduras fenntartotta az alkotmány- és a büntetőjog uralmát a befektető rendelkezésére bocsátott területen, de a polgári és a kereskedelmi jog területén lehetővé tette más jogrendszerek szabály- és intézményrendszerének átvételét. Ez egy

nemzetközi jogi szempontból nagyon érdekes helyzetet eredményez, hiszen sokak számára az állam szuverenitása kérdőjeleződik meg – ezt Próspera története és jelene, illetve a hondurasi Legfelső Bíróság két – 2012., illetve 2022. évi – döntése is kiválóan mutatja. A tervezett vizsgálatom egyrészt a jogintézmény ismérveinek körül járását, másrészt a benne rejlő – nemzetközi jogi vonatkozású – lehetőségek és kihívások feltérképezését célozza.

A vizsgálni kívánt másik atipikus jogállású területek a nemzetközi igazgatás kérdésköréhez kapcsolódik. Nemzetközi igazgatás alatt olyan jogintézményt értünk, amikor egy különleges helyzetben egy nemzetközi intézmény veszi át valamely terület vagy állam igazgatását. Ennek megvalósulása a globális nemzetközi szervezetek lététől, vagyis a Nemzetek Szövetségének 1919-es létrejöttétől datálható, és minden esetben valamilyen átmeneti állapothoz kapcsolódik, amikor egy terület állami hovatartozása vagy függetlenedése merül fel vitás kérdésként. Ilyen nemzetközi igazgatás valósult meg 1920-1935, illetve 1947-1956 között a Saar-vidéken, 1920-1939 között Danzigban, 1947-1954 között Triesztben és környékén, 1999-2008 között Koszovóban, csak egyes európai példákat említve. Ezek minden esetben *sui generis* jogintézményként és átmeneti jelleget célozva működtek arra az időre tervezve, amíg az érintett területét a nemzetközi közösség véglegesen rendezni tudja. A fenti és további példák alapos vizsgálata rávilágíthat arra, hogy milyen kérdések válnak kardinálissá a szuverenitás és a nemzetközi jogalanyiség vonatkozásában a nemzetközi igazgatás megvalósulása esetében, illetve hogy a különböző formákban megjelenő nemzetközi igazgatás – mint például a bosznia-hercegovinai főképviseelő működése – hogyan tudja a szóban forgó terület sorsát stabilizálni vagy a státuszrendezésre való tekintettel valamely irányba befolyásolni.

A fentiekén túlmenően távlati célom, hogy a jogászképzésben a 2025/26. őszi félévben második alkalommal oktatótt *Tengerjog* szabadon választható, és a 2025/2026. tanév tavaszi félévében első alkalommal oktatótt *Terület és tér a nemzetközi jogban* kötelezően választható kurzusok ismeretkörét tankönyvben dolgozzam ki. A két kurzuson érintett kérdések a nemzetközi jog terület és tér szabályozására vonatkozó részeit teszik ki, ennek megfelelően tananyagként megjelennek az általunk is használt tankönyvekben, azonban a jogterület folyamatos fejlődése és a történelmi tapasztalatok kínálnak bőséggel kutatási kérdéseket.

Budapest, 2025. szeptember 18.

Dr. Manzinger Krisztián